

ספר זה – "ביאורים והערות" על מסכת כתובות – הנו פרי יצירתו האחרונה של אבינו מורנו הכ"מ זצ"ל, אשר השלימו בתקופת חוליו האחרון ואף הגיהו פעמיים, אך לא זכה לראותו יוצא לאור עולם.

בתקופת הגהתו את ספרו זה החל מיד בכתיבת ספר חדש על מסכת סוכה, ולמרות חולשתו וייסוריו בתקופתו האחרונה הייתה תורתו שעשועיו, והיה מונח כולו בסוגיות הגמ' עם כל ביאורי הראשונים והאחרונים בבחינת "אדם כי ימות באהל".

ספרו זה הוא הכרך השמיני בספריו הנודעים "ביאורים והערות" על מסכתות הש"ס, ומצטרף לסדרת ספריו אשר יצאו כבר בעזה"ת על מסכת בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, גיטין, קידושין, נדרים, פסחים.

מלבד שומר החכמה **גאונותו ושקידתו, נתברך אבינו הכ"מ זצ"ל בכישרון כתיבה מיוחד ונדיר וביכולת לתמצת בבהירות את יסודות לב הסוגיא, עם ביאורי כל השיטות ראשונים ואחרונים. ומשמיא קא זכו ליה שנתקבלו ספריו בחיבה בכל היכלי הישיבות הק', מכל החוגים והעדות, בארץ ובחו"ל, ורבים המה הר"מים ומגידי שיעורים אשר מעידים, שהספר עוזר להם באופן מכריע להכנת השיעורים.**

גם גדולי תורה הרבו להשתמש בספרו. מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הזדמן לו לראות את הספר בישיבת קול תורה, וביקש מגבאי האוצר של הישיבה אישור מיוחד לקחת את הספר לביתו, והתבטא אחר כך באוזני תלמידו, כי איננו מכיר את המחבר, אבל מתוך הספר ניכר שחיברו ת"ח גדול. כמו כן סיפר לו פעם הגאון הגדול רבי יצחק פלקסר זצ"ל, כי הגרש"ז פגשו לאחרונה ושיבח מאוד את ספרו. גם הגאון רבי חיים פנחס

שיינברג זצ"ל ראש ישיבת תורה אור היה מרבה להשתמש בספר, ואף הראה פעם לאבינו זצ"ל כשפגשו בחתונה, כי הספר נמצא באמתחתו בתוך תיקו האישי, ועוד רבים.

קורת רוח רבה שאב מכך ששמע שספרו מביא תועלת ללומדים, וזאת הייתה מטרתו בהוצאת ספריו – לזכות את הרבים, ככל פעולותיו הרבות שעשה לשם שמים. ^{אוצר החכמה} שנים רבות לא אבה לקבל תמורה כספית על ספריו, ורק תרם אותם לישיבות שידע שמסכת זו נלמדת בהן, וכן נתן חינם למגידי שיעורים שלימדו מסכת זו, ורק בשנים המאוחרות יותר, כשנודע לו שאנשים רבים מתקשים להשיג את הספר, נעתר לבקשת מפיצים למכור קצת בחנויות.

למגינת לב נדם לבו הטהור בחודש טבת השתא, ומספד גדול עשו לו בכל היכלי הישיבות הגדולות והקטנות, במתיבתות, בכל ריכוזי אנ"ש חסידי גור בכל אתר ואתר, וכל העדה הק' ביכתה את האבדה של אחד מגדוליה וחשוביה אשר היה נערץ על הכל, כי מלבד גדלותו וגאונותו בתורה היה איש האשכולות, אשר היה מופת ודוגמא בשקדנותו, במידותיו המופלאות ובהארת פניו לכל אדם, בחסידותו ובפרישותו מהבלי עוה"ז ובדבקותו והתבטלותו לרבוה"ק באופן מופלא ומופלג, ועל הכל ריחפה ענוותנותו העצומה, והוא בבחינת "מה", שלא מגיע לו כלום והוא רק חייב לכולם.

אבינו הכ"מ נולד בתל אביב בחודש ניסן שנת תרצ"ו לאביו הרה"ח ר' אריה לייב מחשובי חסידי גור ולאמו מרת חיה ע"ה, שעלו לארץ ישראל מקאליש שבפולין, והיו מלאכתם ועמל יומם ארעי, ולימוד התורה ויראת ה' קבע.

בילדותו למד בחיידר בת"א אשר היה בראשותו של הגאון החסיד ר' חיים שאול ברוק זצ"ל, ואבינו היה אומר, שהרבה מאמנות חכמים שהייתה נר לרגליו כל הימים קיבל מרבי חיים שאול זצ"ל.

בתור ילד צעיר היה הולך עם אביו פעמים רבות לכ"ק הרה"ק ר' אהרן מבעלז זי"ע לשולחנו הטהור לחזות בזיו קדשו. באחת השבתות לאחר גמר ה"טיש" עמד ליד דלתו של הרבי הקדוש זי"ע, לפתע פתח הרבי את הדלת והתחיל לשאול אותו שאלות שונות, היכן לומד, באיזה חיידר, ומה סדר לימודו. תוך כדי כך הבחין אביו שבנו הצעיר עומד ומדבר עם הרבי זי"ע וניגש בחרדה ביחד עם עוד חסידים. שאל הרבי זי"ע את אביו: "האם הוא יודע ללמוד?" מיהר אביו להשיב: "יהי רצון שידע ללמוד ושיהיה תלמיד חכם", ואז מלמל הרבי הקדוש זי"ע ובירך אותו ארוכות ונכנס לחדרו.

כל ימיו החזיק אבינו הב"מ לזכות את ברכתו של הרבי מבעלז זי"ע ותמיד הביע תקוותו שעוד תקוים בו ברכתו של הרבי זי"ע.

במשך שנות ילדותו הרבה אביו לקחתו נסיעות אל מרן ה"אמרי אמת" זי"ע, וכל ימיו סיפר בערגה על אותן נסיעות תכופות. פעם בתור ילד בן אחת עשרה נשאר לבדו ליום ראשון ונכנס "געזעגענען" למרן "האמרי אמת" זי"ע, והרבי זי"ע התבטא אודותיו ביטוי רב חשיבות.

בחודש אייר תשי"ב נכנס ללמוד בישיבה הגדולה "שפת אמת" בירושלים, אז החל פרק חדש בחייו, כאשר נתקרב ביותר אל רבינו מרן ה"בית ישראל" זי"ע. הרבי זי"ע נתן עיניו עליו, על שאיפותיו הזכות ורצונותיו הטהורים ולא זו מחבבו, ושאל את הג"ר שלמה זילברשטיין זצ"ל, מבחירי הבחורים הוותיקים (לימים רב חסידי גור בבני ברק), על הבחור החדש שהגיע לישיבה אם הוא בדרגה כזאת, שגם בלכתו ברחוב הוא חושב על דברי התוס', וכך אכן מעידים כל ידידיו מאותם הימים, שהיה ניכר בחוש שאין לו בעולמו כלום, וכל שרעפיו דבוקים בתורה ובנותן התורה.

הרבה שמענו ממנו, שאת ה"ברען" שלו ללימוד לקח מהג"ר שלמה זילברשטיין זצ"ל, אשר היה אף הוא בחור בישיבת "שפת אמת", והיה מרבה לתאר את התמדתו העצומה בבחרותו של ר"ש, עד שהדביק בזה את כל הבחורים הצעירים ממנו, והיה אומר שבזכותו צמחו הרבה תלמידי חכמים באותן שנים, גם על ידי דוגמתו האישית, אך בעיקר משום שתבע מהם גדלות בתורה, וכי אין חסידות בלא תורה.

אבינו זצ"ל החזיק את הר"מ בישיבת שפת אמת הגאון הגדול רבי יצחק פלקסר זצ"ל למורו ורבו, וממנו למד דרך הלימוד בעיון והבנה נכונה. כך אכן מספרים ידידי נעוריו שלמדו עמו ביחד בישיבה בשיעוריו של הגאון רבי יצחק זצ"ל, כי אבינו זצ"ל היה שואל ומקשה בעת השיעור שאלות מחושבות ומחושבנות, ובכל שלבי הבניין היה אבינו זצ"ל מחזיר את המג"ש יחד עם כל הבחורים אל תחילתו ובסיסו של הבניין לחשב ולהתבונן אם הכל מתיישב ואם אין בו סתירות, והיה מומחה להחזיק ראש מתחילתה של הסוגיה ועד סופה ולא היה מוותר על שום חלק מהסוגיה.

לימים מינה אותו הרבי זי"ע "קומעדאנט" (מדריך) על ה'חברה הגדולה' שהייתה בישיבה, שנוסדה על ידי החסיד הנודע רבי זעליג שטיצברג זצ"ל. כן סיפר אבינו זצ"ל, שהרבי זי"ע פגשו פעם ברחוב וביקש ממנו לפעול דבר מה בישיבה והוסיף לו אז: "איך מאך דיר פאר א קומעדאנט אוף די גאנצע ישיבה" ("אני ממנה אותך לקומעדאנט על כל הישיבה").

בהגיעו לפרקו הקים את ביתו בחודש אלול תש"כ עם אמנו הרבנית תחי' בת הרה"ח רבי שמחה בונם לב ז"ל. ביום חתונתו שאל מרן ה"בית ישראל" זי"ע את זקנינו ר' שמחה בונים ז"ל אם הם יודעים להעריך את מה שזוכים לקבל.

בשנות אברכותו לאחר נישואיו עם אמנו הרבנית תחי' למד בכולל המיוחד של הרבי ה"בית ישראל" זי"ע, והיה לפרי טיפוחיו של הרבי זי"ע, כשהוא עומד על גבו ומרומם את תורתו ואישיותו. כל אישיותו הייתה

דוגמא לתביעתו של הרבי ה"בית ישראל" זי"ע, שקיעות בתורה מתוך חסידות צרופה, בנקיות ובטהרה, "טוהען מיט יענעם" (לפעול ולעשות למען השני), לא מחזיק טיבותי' לנפשיה, ביטול והתקשרות לרבוה"ק בלב ונפש, בבחינת "כזה ראה וקדש".

לימים סיפר איך שהחשיב הרבי זי"ע את הזמן של ה"כולל" קודש ללימוד התורה והקפיד הקפדה יתירה על זמני הכולל, שאפי' בהגיע ימי היא"צ של אביו ז"ל מנעו הרבי זי"ע מלעלות על קברו של אביו ז"ל, ואמר לו "ותלמוד תורה כנגד כולם". כן סיפר, שפעם נכנס וביקש לנסוע לחתונה של חבר מחוץ לעיר, אמר לו הרבי זי"ע: "זיך דיר אנדערע מצוות, ותלמוד תורה כנגד כולם" (תחפש לך מצוות אחרות, ותלמוד תורה כנגד כולם). כמו כן ידע, כי גם אם יש צורך להיכנס לרבי זי"ע, אסור לו לעשות זאת על חשבון זמני הכולל.

סיפורים מרתקים הילכו אודותיו על דביקותו המיוחדת בתורה, כאשר נשכחים ממנו כל הבלי העוה"ז, והוא חי בדרגה מרוממת טפח מע"ג הקרקע, כאשר העיד עליו ידיד נעוריו יבדלחט"א הג"ר מאיר זילברשטיין שליט"א (רב דחסידי גור ירושלים – בית שמש), שבבחרותו אמרו עליו, שאצלו מלחמת היצר היא שלא לחשוב בלימוד במקומות שאסור להרהר בדברי תורה.

סיפר שכנו מהבניין הסמוך, כי אבינו זצ"ל שהה בדירתו בימי מלחמת ששת הימים, מאחר שלא רצה להצטופף במקלט קטן עם שאר הדיירים, אנשים, נשים וטף. על כן נכנס לבית השכן, שהיה בקומת קרקע ונחשב למוגן יחסית. אותו שכן, שגם הוא בר אוריין, הפליא על כך, שהיה אבינו זצ"ל מונח בלימוד עם כל החושים ועסוק בסוגיות עמוקות ביו"ד ח"ב ומצטט חוות דעת עם כל השיטות, ואינו שם לב לכל ההמולה בחוץ.

כאשר עברו הוריו למושב קוממיות בסוף שנות בחרותו, נקשר בקשר אמיץ עם הגה"צ רבי בנימין מנדלזון זצוק"ל הרב מקוממיות, כאשר הרב

מקוממיות מעריץ ביותר את הצורב הצעיר, ובמשך הרבה שנים עשה אצלו שימוש חכמים. מעיד בנו הג"ר ישראל יצחק מנדלזון שליט"א, שכאשר היה מגיע אבינו זצ"ל לקוממיות היה מגיע לרב זצוק"ל, והיו לומדים ביחד שעות רבות מתוך חדוותא דאורייתא ועוסקים בסוגיות הגמ' והראשונים עד בירור ההלכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ומעיד עוד, שכאשר היה מגיע אבינו זצ"ל אל אביו, היה הרב מקוממיות זצוק"ל קם לפניו.

הערצתו של הרב מקוממיות זצוק"ל אל אבינו זצ"ל הייתה מופלגת ביותר, כאשר מספר בנו הג"ר ישראל יצחק שליט"א, שבאחת הפעמים התקיימה סעודת מלווה מלכה אצל הרב זצוק"ל מקוממיות, ואחד מחשובי העוסקים בצרכי ציבור אמר בלחש לרב זצוק"ל לפני ברכת המזון, שיש לכבד בזימון את אחד המשתתפים שהיה צריך לפעול אצלו שישתדל בעניין חשוב מסוים, והשיב לו הרב מקוממיות זצוק"ל שאינו מסוגל, היות שנמצא במקום אברך צעיר תלמיד חכם מופלג וכן עלייה, וצריך לכבדו בברכת המזון, וכך הוה.

שנים רבות המשיך בלימודיו בכולל עד שעלה ונתעלה וקיבל סמיכת חכמים ממרן הגר"ש ואזנר שליט"א והיה למו"ץ צעיר בביהמ"ד, והיה עונה תשובות לשואלים דבר ה' זו הלכה. מרן ה"בית ישראל" זי"ע היה שולח אליו לפעמים שאלות בהלכה, וכאשר נשאל היה מתיישב ומקיף את העניין מכל צדדיו ומגיש את הסיכום בכתב. מתוך תשובותיו אלו מפורסמות ב' תשובות בהלכה, א. בעניין חתיכות לימון הניתנות בתוך התה ואחרי שתיית התה רוצים לאכלן על ידי מציצה, מה ברכתן. ב. בעניין קפנדריא בבית הכנסת. ולאחר שגמר לכתוב תשובתו והכניס את הברור, נתקבלו דבריו אצל מרן ה"בית ישראל" זי"ע. כאשר הזכירו אחד מהמקורבים אצל מרן ה"בית ישראל" בשמו 'איטשע מאיר', העיר לו הרבי זי"ע: מותר לך להוסיף רבי איטשע מאיר.

דביקותו העצומה ברבו הקדוש מרן "הבית ישראל" זי"ע הייתה מן המפורסמות, והיה למופת ודוגמא של חסיד הקשור ברבו, עד שאמר עליו הרבי זי"ע, וכפי שהעיד מקורבו: "ער איז דא געבונדען בלב ונפש" (הוא קשור פה בלב ונפש), ובאותה מידה ממש היה מקושר לרבוה"ק זצ"ל ויבלחט"א, וכל שיח ושיג מדברי רבוה"ק היה קודש.

כבר משחר נעוריו נצטווה על ידי רבו הקדוש מרן ה"בית ישראל" זי"ע להחדיר יראת שמים וגדרי קדושה בצעירי הצאן, וללא גוזמא ניתן לומר, כי במשך חייו הקדיש עשרות אלפי שעות למטרה קדושה זו, ובמשך למעלה מיובל שנים החדיר באלפי בחורים, ילדים ואברכים אהבת תורה ויראת שמים וגדרי קדושה בשיחות פרטיות ארוכות, כשכולו חדור תחושת שליחות ואחריות נדירה לטפח את הדור העולה ולרוממו לרום המדרגה, עד כי נדיר למצוא מישהו מעדתנו שלא הושפע ממנו אם על ידי שעות של שיחה פרטית ואם על ידי שיחות ושיעורים שאמר ברבים בתורה ושיחות חסידות וירא"ש, כשהוא דולה ומשקה מתורת רבוה"ק דברי קדושה חסידות, מוסר ואהבת תורה. השפעתו הייתה גדולה על ידי דוגמתו האישית, כשכולם ראו שכל מה שמדבר ותובע הוא בבחינת "הוא היה אומר".

בשיחותיו הפרטיות עם צעירי הצאן היה ממחיש עד כמה פסגת ההצלחה של האדם היא להיות שקוע בתורה ולשאוף להיות תלמיד חכם גדול, וכל הצלחה שהיא קשורה לעוה"ז אינה קרויה הצלחה אלא דמיון כוזב, שסופו שיתנפץ עם אכזבה גדולה. והייתה אהבת התורה שפיעמה בו בבחינת טופח ע"מ להטפח להשפעה עצומה על הנוער לטפח את העיקר ולהזניח את הטפל, וראו בחוש שנתקיים בו מאמר חז"ל "כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין".

מרגלא בפומיה מאמר הרבי הקדוש **מקאצק** זי"ע "מי שישקיע עצמו בתורה אני ערב לו בזה ובבא", והיה אבינו זצ"ל מוסיף: בעוה"ב אני מאמין, אבל את העוה"ז של בחור המשקיע עצמו בתורה אני רואה בחוש.

כמו כן היה מתאר את חשיבות הבחור הלומד תורה בקדושה דווקא, בנקיות המחשבה ובטהרה, ועיקר חשיבותו של האדם תלויה ברמת נקיותו. והיה ממשיל זאת ליהלומים, שבידוע, ערכו של יהלום עולה עשרות מונים לפי רמת נקיותו. והיו הדברים הנאמרים ברוגע ובנעימות מחלחלים בלבות הצעירים, לשאוף לבוז הבלי היצר ולעסוק בתורה בטהרה. כוחו בפיו היה גדול מאוד, וניכר היה שהוא שלוחו של אותו צדיק עיר וקדיש מרנא ה"בית ישראל" זצוקללה"ה זי"ע.

1234567

בשנת תשל"ז נכנס לכהן כמנהל רוחני בישיבת שפת אמת על פי בקשת מרן ה"לב שמחה" זי"ע, לצידו של ראש הישיבה מרן ה"פני מנחם" זי"ע, שם השפיע תורה ויר"ש לבחורי הישיבה, כשכל בחור ואף הבחורים החלשים ביותר זכו לתשומת לב מיוחדת בשיחות פרטיות ארוכות, ובדרכו המיוחדת היה מעודד את החלשים ומאידך מגביה את שאיפותיהם של הטובים להתרומם לגדלות בתורה. תלמידיו מאותם הימים מתרפקים על שיחותיו המיוחדות האישיות, ורבים מהם, שכיום מכהנים כר"מים ומו"צים, מעידים, שכל הצלחתם היא מאותן שיחות, וחבים הם לו את חייהם הרוחניים.

לימים התבטא אודותיו מרן הפני מנחם זי"ע: ר' יצחק מאיר, גם כשעסק בעבודת החינוך ראשו היה מונח אך ורק בתורה.

בשנת תש"מ נשלח על ידי מרן "הלב שמחה" זי"ע לכהן כראש כולל בחצור הגלילית, שם הנהיג את לימודי הכולל, וכן שימש כמו"ץ ומורה דרך רוחני לאברכי הקריה. בן היה מוסר שיחות מוסר קבועות לתלמידי ישיבת שפתי צדיק ששכנה שם בקריה ושיחות פרטיות לכל דורש ומבקש ה'.

במשך תקופה זו שנמשכה כשנתיים היה נוסע מיום ראשון בבוקר עד יום חמישי בערב, וכפי שמעידים אברכי הכולל מאותן השנים, עצם

שהותו במקום השפיע עליהם יותר מהכל, כשכולם ראו בעיניהם תלמיד חכם שכל שרעפיו וחושיו מונחים בתורה, ואין לו בעולמו אלא תורה ויראת שמים ומסירות עצמית מוחלטת לרומם את הדור הצעיר.

בחדש אלול תשמ"ב נכנס לישיבה הגדולה ישיבת בית ישראל באשדוד ואז החל באמירת שיעורים בעיון לתלמידים. רוב השבוע היה בישיבה מבוקר עד ערב, ומספר ימים בשבוע היה ישן בישיבה.

מלבד שיעוריו העמוקים לכלל הבחורים היה מוקף בתלמידיו כמעט כל שעות היום, כשכל בחור בלי יוצא מן הכלל זוכה לתשומת לב מיוחדת, מי בדיבור בלימוד ומי בעצה טובה, עידוד והדרכה אישית. גם הכנת השיעור הייתה עם תלמידים, כשבדרך זו רצה להעניק להם תשומת לב אישית. תלמידיו חשו בחוש שכל מעייניו לרוממם בהבנה בלימוד ולהגביה את שאיפותיהם לגדלות בתורה, וכמים פנים אל פנים הייתה הערצתם אליו באופן מופלג ביותר.

בשעות הלילה ובשעות המוקדמות לפנות בוקר היה ספון בחדרו הפונה להיכל הישיבה ועוסק בתורה ובכתיבת חיבוריו על הש"ס, וכך הושפעו ממנו גם בדוגמתו האישית בתורתו, באישיותו ובכל הליכותיו.

השילוב הנדיר של שקידה עצומה בתורה בשקיעה מוחלטת ביחד עם זיכוי הרבים בהיותו משפיע ירא"ש אהבת תורה וגדרי קדושה במשך כל ימי חייו לאלפי בחורים, אברכים וילדים, בצירוף מידותיו המופלאות והנדירות – הקנו לו הערצה בלתי מסויגת אצל כל אלפי תלמידיו, חניכיו ושומעי לקחו, כפי שבאו לידי ביטוי עם הסתלקותו במאמרים הרבים שנכתבו ובהספדים הרבים שנאמרו בכל ריכוזי אנ"ש בצורה ספונטנית ולא מאורגנת. כמעט כל מגיד שיעור, משגיחי הישיבות ואפי' מלמדים בחיידרים, מיוזמתם ייחדו שעה ארוכה לדברי התעוררות לזכרו וללימוד מהליכותיו הנאצלות.

את ספריו ביאורים והערות על הש"ס חיבר בשנותיו המאוחרות, מספר שנים אחרי שהחל באמירת שיעורים בעיון בישיבת בית ישראל באשדוד לפני ל"ב שנה (אבינו זצ"ל החזיק טובה להרה"ג ר' דוד א. מנדלבוים שליט"א, שהפציר בו לכתוב את שיעוריו ע"מ להדפיסם בקובץ חידו"ת שיצא באותם ימים מטעם "איחוד מוסדות גור", והיה אומר שבזכותו התחיל לחבר את ספריו). את ספרו הראשון חיבר בהיותו בן נ"ג, ומאז הספיק לכתוב על ח' ממסכתות הש"ס, כשכמעט כל שנתיים הוסיף לחבר על עוד מסכתא, או מהדורה מתוקנת ממסכתות שכבר חיבר.

עמוד 145

מלבר אלו השאיר אחריו כתבים רבים בהלכה ממה שלמד בשנות אברכותו (חלקם הדפיס בקבצים שונים וחלקם הגדול לא ראו אור הדפוס), כאשר על פי הוראת רבו הק' ה"בית ישראל" זי"ע שקע בד' אמות של הלכה, וזה היה עיקר עיסוקו עשרות שנים מתחילת שנות אברכותו עד שהחל בהרבצת תורה לתלמידים ובאמירת שיעורים בעיון.

כן התכתב עם גדולי תורה רבים, הגרי"י וייס זצ"ל, גאב"ד העדה החרדית, עם הגאון ר' בנימין זילבר זצ"ל וכן עם הגאון ר' מאיר ברנדסדורפר זצ"ל (שהתבטא אודותיו, שאם לא שהוא צנוע ומצניע ידיעותיו היה "א גאנצער גדול").

בהזדמנות מסוימת אמר פעם לבנו שיחי', שלספר יש מעלה, שגם לאחר מאה ועשרים יש המשך להרבצת תורה, ובוודאי גם עכשיו בהיותו בעלמא דקשוט הוא שואב קורת רוח מהדפסת ספרו, ויהיו שפתותיו דובבות, ובלימוד בספריו יש עילוי לנשמתו, ויהי רצון שיהי למליץ יושר לאמנו הרבנית תחי' שעמדה כל ימיה במסירות לימינו, ולמשפחתו, ולתלמידיו הרבים, אכ"ר.

בברכת התורה

בני הגאון המחבר הכ"מ